

เมื่อรักจึงบอด เมื่อบอดจึงแบก: ปิดตาข้างหนึ่งให้กับคนที่รัก [และพรรคที่ชอบ]

“แสดมปีกับคู่กรณีแสดมปีอยู่โลกเดียวกันไหม ทำไมเหมือนมันพูดกันคนละทางเลย เหมือนมีฝ่ายหนึ่งที่ไม่ยอมรับความจริง?”

สเตตัสดังกล่าวคือหนึ่งในหลากหลายความคิดเห็นต่อกรณีแสดมปี อภิวัชร เอื้อถาวรสุข นักร้องชายชื่อดัง นอกใจภรรยาไปมีความสัมพันธ์ลึกซึ้งกับแฟนคลับหญิงที่มีคนรักอยู่แล้ว จึงเกิดกระแสดราม่าบนโลกโซเชียล และมีการนัดเคลียร์ใจผ่านรายการดัง เส้นเรื่องคล้ายจะออกไปทาง ‘ราโชมอน’ เมื่อนักร้องชายยอมรับว่าตนนอกใจภรรยาจริงเพื่อปกป้องชื่อเสียงและศักดิ์ศรีของภรรยา แต่คู่กรณีฝ่ายชายกลับบอกว่าไม่จริง แฟนสาวของเขาไม่ได้คบชู้ แต่แสดมปีต่างหากที่เป็นฝ่ายตามตื้อและรุกเข้าหา แม้จะยอมรับว่าที่ผ่านมาเคยสงสัยจนถึงขั้นทะเลาะกับแฟนสาวเรื่องแสดมปีเกิน 50 รอบแล้ว แต่ก็ยังมั่นใจและเชื่อว่าแฟนไม่ได้เป็นชู้กับแสดมปี เพราะแฟนยื่นกรานมาโดยตลอดว่าบริสุทธิ์ใจ เขาเชื่อว่าแฟนพูดความจริง กระแสโซเชียลจึงแตกเป็นสองฝ่าย คือฝ่ายที่สงสารผู้ชายคนนี้ เพราะโดนฝ่ายหญิงหลอก กับฝ่ายที่สมน้ำหน้าว่าตามผู้หญิงไม่ทัน

ผู้เขียนเห็นว่าประเด็นนี้เป็นปรากฏการณ์ที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดสำคัญของจิตวิเคราะห์สาย Jacques Lacan คือ ignorance ที่มนุษย์มักปฏิเสธข้อเท็จจริงหรือข้อมูลที่ไม่สอดคล้องกับสิ่งที่ตนยึดถือหรือเชื่อมั่น ขณะเดียวกันก็ยินดีโอ้อวดรับข้อมูลที่แม้จะน่ากังขา ไม่มีมูล แต่ก็ตรงกับใจของตน บทความนี้จะเน้นสำรวจ ignorance ผ่านคำอธิบายของ Renata Salecl นักปรัชญาชาวสโลวีเนีย เป็นหลัก โดยเฉพาะในหนังสือเรื่อง *A Passion for Ignorance* (2020) ซึ่งหยิบยืมวลียอดนิยมที่พบได้ทั่วไปมาตั้งเป็นชื่อบทหนึ่งว่า “ความรักทำให้คนตาบอด” (Love is Blind) เนื่องจากเห็นว่าทัศนะของ Salecl จะช่วยให้เราทำความเข้าใจว่า ความไม่รู้ (ignorance) หรือการเพิกเฉยต่อสิ่งที่รู้อยู่เต็มอก (ignoring) คือสิ่งจำเป็นที่ช่วยให้มนุษย์จัดการกับความจริงที่ไม่อาจยอมรับได้ในมิติต่าง ๆ ของชีวิต โดยเฉพาะความรัก นอกจากนี้ การเพิกเฉยยังอธิบายวิธีที่สังคมจัดการกับข้อมูล ข้อเท็จจริง หรือความจริงที่อาจร่อนเซาะโครงสร้างอำนาจทางการเมืองและทางเศรษฐกิจที่ครองอำนาจนำขณะนั้น

เพราะฉันนั้นลงใจให้เธอ: เอ็นจอยเมนต์กับการไม่รู้หรือการเพิกเฉยที่จะรู้

แค่ยอมปิดตาข้างหนึ่ง ไม่ต้องเข้าใจเรื่องราว แม้ความเป็นจริงที่เจอ เธอและเขามีอะไรในความสัมพันธ์ โง่งมต่อไปข้างเดียว เหมือนได้ต่อเวลาชั่วแค่ข้ามวัน จะกลายเป็นคนที่รู้ไม่ทัน ถ้ามันทำให้ฉันไม่เสียเธอ

ปิดตาข้างหนึ่ง – ทรงไทย

Jacques Lacan ซึ่งผ่านการวิเคราะห์ให้ผู้ป่วยจิตเวชมาหลายกรณี ตั้งข้อสังเกตว่า แม้คนไข้ทุกรายจะกล่าวเป็นเสียงเดียวกันว่าต้องการรักษาอาการป่วย และอยากค้นหาสาเหตุเบื้องหลังหรือปมปัญหาเพื่อปลดปล่อยแผลใจ แต่เอาเข้าจริงผู้ป่วยหลายรายกลับพยายามทำทุกอย่างเพื่อหลีกเลี่ยงการแก้ปัญหา และบ้ายเบี่ยงที่จะเผชิญหน้ากับต้นตอของความทุกข์ (Salecl, 2020: 3)

ตัวอย่างเช่น อันนา หญิงสาวผู้ถูกรอครอบครัวที่ให้งำเนิดทอดทิ้งตั้งแต่วัยเด็ก จนกลายเป็นปมทำให้เธอรู้สึกวุ่นวายและอยู่ไม่สุข เธอต้องการความรักและความสนใจจากคนรอบตัว และมีอาการป่วยใช้ทางจิตตามมาอีกหลายอย่าง จึงเสาะแสวงหาหมอที่รักษาและบำบัดความทุกข์ให้เธอ แต่เมื่อใดก็ตามที่การบำบัดรักษาดูจะเป็นไปได้สวย เธอมักบ้ายเบี่ยง เลี่ยงนัดไม่เข้ารับการบำบัด และเปลี่ยนหมออยู่เสมอ โดยอ้างว่าหมอนั้นนั้นไม่มีความสามารถในการรักษาเธอได้ เมื่อเปลี่ยนหมอบ่อยเข้า ถึงที่สุดเธอก็เลิกเข้ารับการบำบัดจิต Lacan เห็นว่านี่เป็นตัวอย่างของคนที่ย้ายเบี่ยงจะเผชิญหน้ากับสาเหตุที่แท้จริงของโรค อันนาซึ่งมีปมจากการถูกทิ้งต้องการเลี่ยงความผูกพันทางอารมณ์และการสูญเสีย เพื่อไม่ให้ถูกทิ้ง เธอจึงชิงเป็นฝ่ายทิ้งก่อนเสมอในทุกความสัมพันธ์ ไม่เว้นแม้แต่กับนักบำบัดจิต แม้จะอ้างว่าต้องการความรู้เพื่อรักษาหรือเปลี่ยนชีวิต อันนากลับทำทุกวิถีทางเพื่อหลีกเลี่ยงและปฏิเสธมัน Salecl ขยายความว่าการเพิกเฉยเช่นนี้วางอยู่บนเอ็นจอยเมนต์ที่เกิดจากความเจ็บปวดทรมาน (painful enjoyment) (Salecl, 2020: 106-107)

อย่างไรก็ตาม การเพิกเฉยหรือไม่ยอมรับรู้ความจริงไม่ได้เป็นเรื่องของการขาดความรู้ แต่เป็นเรื่องของการเลือกที่จะไม่รู้ ไม่ฟัง หรือไม่เชื่อในข้อเท็จจริงที่ได้รับอย่างกระตือรือร้น อย่างน้อยก็ในระดับจิตไร้สำนึก (unconscious) ในหลายกรณีผู้ป่วยรู้อยู่เต็มอกว่าสาเหตุของความทุกข์คืออะไร แต่ก็เลือกที่จะ (prefer) ไม่รู้ Salecl เห็นว่าเพราะอย่างนี้ Lacan จึงเรียกความต้องการที่ย้อนแย้งนี้ว่า แพสชันในการเพิกเฉยหรือปฏิเสธความจริง (passion for ignorance) เพราะซับซ้อนแต่มีความรู้สึกหรือความเชื่อมั่นอย่างแรงกล้าและเข้มขันที่จะโอบรับหรือบอกปิดข้อเท็จจริง

บางอย่าง แพสชันนี้อธิบายได้ว่า เหตุใดผู้คนจึงไม่เพียงปักใจเชื่อ ‘ความจริง’ บางอย่างโดยไม่ตั้งคำถาม แต่ยังปฏิเสธข้อมูลหรือข้อเท็จจริงใหม่ ๆ ว่าไม่ใช่ ‘ความจริง’ (Salecl, 2020: 3-4)¹

อาจกล่าวได้ว่า หาก Michel Foucault สนใจเรื่องความรู้กับอำนาจ Salecl ก็สนใจเรื่องความไม่รู้กับอำนาจ โดยเฉพาะในยุคสมัยดิจิทัลที่ข้อมูลข่าวสารไหลเวียนอย่างรวดเร็วไปทั่วทุกสารทิศ แต่ความรู้ชนิดใหม่ ๆ ก็มาพร้อมความกังวลใหม่ ๆ ด้วย เมื่อเราทำอะไรบางอย่าง เราก็จะรู้ว่ายังมีอะไรอีกหลายอย่างที่เรารู้ และสิ่งที่เรายังไม่รู้นี้ก็มักสร้างความกังวลใจแก่เรา ท่ามกลางกระแสไหลบ่าของข้อมูลข่าวสาร การเลือกที่จะไม่รู้ (not acknowledging หรือ ignoring) กับ การไม่รู้ (not knowing หรือ ignorance) ต่างก็เป็นประโยชน์ และช่วยให้มนุษย์ใช้ชีวิตต่อไปได้โดยไม่วิตกกังวลนัก Salecl ยกตัวอย่างการเพิกเฉยต่อความจริงที่เป็นประโยชน์ เช่น การเพิกเฉยต่อความจริงของผู้ป่วยโรคร้ายแรงอย่างมะเร็ง ทำให้เขาหรือเธอใช้ชีวิตต่อไปโดยไม่สติแตกนัก การหลงลืมความจริงบางเลี้ยวส่วนของผู้ที่สูญเสียคนรักหรือญาติมิตรจากสงครามหรือการสังหารหมู่ การไม่รู้ข้อบกพร่องทางพันธุกรรมที่ตนรับสืบทอดมา และการเพิกเฉยต่อความจริงในความรักและความสัมพันธ์ (Salecl, 2020)

ตัวอย่างเช่นเด็กหญิงมายา (Maya) ที่สูญเสียแม่ไปตั้งแต่เด็ก ในวันเกิดเธอมักถามพ่อว่า แม่ที่ล่วงลับได้ทิ้งจดหมายอะไรไว้ให้เธอหรือไม่ แม้ไม่เคยมีจดหมายดังกล่าวอยู่จริง แต่พ่อลูกก็ได้ตกลงกันอย่างลับ ๆ ว่า ในวันเกิดของมายาทุกปี พ่อจะเอาจดหมายที่ตนเขียนในชื่อแม่มาเปิดอ่านให้เธอฟัง แม้จะรู้อยู่เต็มอกว่าแม่ไม่ได้เขียน แต่จดหมายก็เปิดพื้นที่ให้เด็กหญิงได้จินตนาการถึงความรักของแม่ แม้เธอจะจำความรักของแม่ได้ แต่ก็ยังต้องการหลักฐานเชิงสัญลักษณ์ (symbolic proof) อยู่ดี ในระดับจิตไร้สำนึก จดหมายจึงเปรียบเสมือนเครื่องเตือนว่า มายาเป็นวัตถุแห่งความรักของแม่ (Salecl, 2020: 103)

ในทัศนะจิตวิเคราะห์ นอกจากต้องการเป็นที่รักแล้ว เมื่อเราตกหลุมรัก ใครบางคนก็จะกลายเป็นวัตถุแห่งความปรารถนาหรือเป็น ‘สิ่งนั้น’ (*objet petit a*) ของเรา แต่ความสลับซับซ้อนเกิดขึ้นเมื่อซับซ้อนที่มีความรักจะมองคนรักอย่างสมบูรณ์แบบ และไม่มีข้อบกพร่องราวกับหลุดออกมาจากโลกอุดมคติ ทั้งที่ในชีวิตจริง ๆ ไม่มีใครที่จะสมบูรณ์แบบได้ขนาดนั้น ดังที่ Lacan อธิบายว่า ความรักคือการมอบ (หรือสัญญาว่าจะมอบ) สิ่งที่เราไม่มีให้กับคนที่ก็ไม่ได้ต้องการสิ่งนั้น และคือการมองหาหรือการเรียกร้องในสิ่งที่เขาหรือเธอเองก็ไม่มีเช่นกัน (Salecl, 2020: 97) ซับเจกต์จึงสร้างแฟนตาซี (fantasy) ขึ้นมาเพื่อปกปิดความขาดพร่อง (lack) ของคน

¹ ทั้งนี้ไม่ได้หมายความว่า Lacan อหังการขนาดที่มองว่า นักจิตวิเคราะห์ล่วงรู้ทุกเรื่อง โดยเฉพาะเรื่องของผู้ป่วยไม่รู้ แต่เขาเสนอว่า นักจิตวิเคราะห์ไม่ควรใช้มุมมองของผู้ที่มีคำตอบของทุกสิ่ง แต่ต้องพยายามพิจารณาจากมุมของคนไม่รู้ (nonknowledge) แล้วปล่อยให้ผู้ป่วยรับการวิเคราะห์ (analysand) ค้นหาสาเหตุของอาการตนเอง หรืออย่างน้อยก็พยายามค้นหาาร่วมกัน (โปรดดู Žižek, 2007; Salecl, 2020)

รัก เพื่อให้สิ่งอันเป็นที่รักยังคงเป็นสิ่งไร้ตำหนิตามอุดมคติอยู่เสมอ ตรงนี้เองที่ Salecl เห็นว่า การเพิกเฉยต่อสิ่งที่รู้ (อยู่เต็มอก) ทำให้คนรักยังน่าปรารถนา และต่อเวลาให้กับความรักในหลายครั้ง คนเราจึงมักปิดตาข้างหนึ่งเพื่อหลอเลี้ยวแพลนที่มีต่อคนรัก บ่อยครั้งที่การมองเห็นคนรักชัดแจ้ง จนเกินไป หรือการล่วงรู้ทุกสิ่งทุกอย่างในชีวิตของเขาหรือเธอ จะทำลายแฟนตาซีลง และเมื่อแฟนตาซีพังทลาย ชับเจดต์ก็อาจผิดหวังจนเลิกรัก หรือถึงขั้นเกลียดชังสิ่งที่เคยรักเลยทีเดียว² การเพิกเฉยจึงจัดอยู่ในความสัมพันธ์สามเส้าระหว่างความรักและความชิงในทัศนะของจิตวิเคราะห์สาย Lacan (Salecl, 2020: 100)

ความรักไม่เพียงสร้างภาพแฟนตาซีของคนรัก แต่ยังต้องการการรับรู้ผ่านสัญลักษณ์ (symbolic recognition) ด้วยดังที่กรณีของเด็กหญิงมาซาแสดงให้เห็น หรืออย่างที่เราสะท้อนผ่านเหตุการณ์ในชีวิตประจำวัน อาทิ การมอบของขวัญหรือการให้ดอกไม้คนรัก การลือกุกูญแจรูปหัวใจบนสะพาน การลงรูปคู่ในวันครบรอบ การแลกแหวนแต่งงาน หรือถึงที่สุดก็คือการจดทะเบียนสมรส³ อย่างไรก็ตาม เมื่อพิจารณาว่าวัตถุแห่งความรักหรือคนรักก็เป็นคนอื่น (the other) ซึ่งเป็นสิ่งที่จับเจดต์ไม่อาจเข้าใจได้ (ungraspable) อย่างสมบูรณ์แบบ แม้ว่าจะใช้นิยามสัญลักษณ์หรือภาพใดเพื่อคว้าจับ ก็มักประสบความล้มเหลวเสมอ เราไม่มีทางเข้าใจคนรักได้ทุกการกระทำทุกความคิด (อันที่จริงก็ตั้งแต่เราตกหลุมรักแล้ว ไม่มีเหตุผลที่สมเหตุสมผล (rational reason) ใด ๆ จะชี้ชัดได้ว่าเพราะอะไรเราจึงรักใครคนนั้น) ความรักจึงเป็นอารมณ์ที่ต้องพึ่งพาอาศัยความไม่รู้ และไม่อาจดำรงอยู่ได้หากปราศจากกลยุทธ์ในการหลีกเลี่ยงสิ่งที่เราไม่อยากจะรู้หรือข้อมูลที่ล้นเกินจนเกินไป⁴ (Salecl, 2020: 98) Ilana Gershon (2011) นักมานุษยวิทยาดีจิทัสเสนอข้อค้นพบว่า เพื่อให้ความสัมพันธ์นั้นดำเนินต่อไปได้โดยไม่ต้องหวาดระแวงว่าคนรักจะนอกใจ นักศึกษาจำนวนไม่น้อยที่เธอสัมภาษณ์ เลิกขอรหัสเฟซบุ๊กของแฟน เลิกตามส่องแฟน หรือเลิกใช้โซเชียลมีเดียไปเลย

² ทั้งนี้ ความเกลียดชังก็เรียกร้องให้เราปิดตาข้างหนึ่งเช่นกัน บางครั้งทำให้เรามองไม่เห็นความเหมือนกันระหว่างเรากับวัตถุแห่งความเกลียดชัง (ว่าแต่เขาอิจฉาเป็นเอง) และบางครั้งก็ช่วยให้เราลืมว่าเราเคยรักคนคนนั้นมากเพียงใด เพราะเราไม่ได้เลิกรักทันทีทันใด หากเป็นกระบวนการที่ต้องอาศัยระยะเวลา จนกระทั่งสิ่งที่เคยทำให้เรารักในตัวเขาก็กลายเป็นสิ่งที่สร้างความรำคาญ จนในที่สุดเราก็อดรันทดกับมันไม่ได้อีกต่อไป (Salecl, 2020)

³ ปัจจุบัน โซเชียลมีเดียคือพื้นที่จัดแสดงภาพของความรักเหล่านี้อย่างเข้มข้น แต่ในขณะเดียวกันก็เป็นพื้นที่แสดงถึงความชิงซึ่งเป็นหลักฐานเชิงสัญลักษณ์เช่นกัน ตัวอย่างเช่นการใช้ภาพหรือมีมที่ลดทอนความเป็นมนุษย์ (dehumanize) หรือทำให้ใครบางคนกลายเป็นปีศาจ (demonize) ไม่ว่านั่นจะเป็นคน (เคย) รัก นักการเมืองหรือคนมีชื่อเสียง (Salecl, 2020)

⁴ ความเพิกเฉยยังมีอิทธิพลต่อความรักในแง่มุมอื่น ๆ เช่น บางคนอาจรู้สึกแสบเมื่อคนรักเพิกเฉย แต่บางคนกลับยิ่งสุขใจแม้คนที่ตนรักไม่สนใจหรือไม่รับรู้ว่าเขาเป็นตัวตน ตัวอย่างเช่นในเพลง *แค่ได้รักเธอ* ของ 7Days Crazy นั้น หมายความว่าจับเจดต์ก็ไม่ได้ต้องการจะยินเสียงตอบรับจากวัตถุแห่งความปรารถนาเสมอไป

ในหลายกรณี การเพิกเฉยจึงมีบทบาทสำคัญต่อความรัก เมื่อต้องเลือกระหว่างความรู้กับความเชื่อ ชับเจคต์มักวางความรู้ลงก่อนแล้วเลือกเชื่อในคำลวงหรือเพิกเฉยต่อความจริงที่เห็นทันท่วงทีข้อเท็จจริงไม่ได้สลักสำคัญอะไรสำหรับคนที่รักจนปักใจไปแล้ว เพราะชับเจคต์ที่ตกหลุมรักมักมองไม่เห็นอย่างอื่นนอกจากวัตถุแห่งความปรารถนา (Salecl, 2020: 99)

Salecl ยกตัวอย่างคู่รักที่ฝ่ายชายเป็นนักบิน ซึ่งมักต้องออกเดินทางไปต่างประเทศเป็นประจำ วันหนึ่งภรรยาค้นพบจดหมายรักทางอีเมลระหว่างสามีกับพนักงานสายการบินสาวโดยบังเอิญ แต่เมื่อเธอแกล้งถามเขา สามีปฏิเสธว่าไม่รู้เรื่อง เมื่อภรรยาเอาหลักฐานมาแสดง สามีก็แต่งเรื่องว่าเพื่อนน่าจะแอบเอารหัสของเขาไปสวมรอยส่งอีเมลจีบพนักงานสาวเพื่อแกล้งเขาแน่ ๆ แต่เขาเองไม่มีส่วนรู้เห็นกับเรื่องนี้ แมตตอนแรกภรรยาจะยังกังขา แต่ต่อมาเธอก็เชื่อสามีและเอาความโกรธไปลงที่เพื่อนร่วมงานปีแกล้งของเขา โทษฐานพยายามจะทำลายชีวิตแต่งงานของเธอ Salecl เห็นว่านี่ไม่ใช่เพราะเธอไม่รู้ความจริง แต่เลือกที่จะเชื่อเรื่องที่เขากุ่ขึ้นอย่างมีแพชชัน เพราะมันช่วยให้เธอใช้ชีวิตร่วมกับสามีในฐานะคู่รักต่อไปได้โดยชีวิตไม่พังทลาย (Salecl, 2020: 101) แต่บางครั้งคนเราก็ใช้วิธียอมรับ ‘ความจริง’ บางเลี้ยวส่วนเพื่อรักษาสถานะคู่รัก หรือปิดบังพฤติกรรมของตนเอง Salecl ยกกรณีตัวอย่างที่คล้ายกันคือภรรยาพบข้อความที่สามีส่งไปหาผู้หญิงคนอื่นแบบหลบ ๆ ซ่อน ๆ เมื่อคาดคั้นเขาก็ยอมรับ และสัญญาว่าจะไม่ทำอีก เรื่องกลับกลายเป็นว่าหญิงอื่นรายนั้นเป็นเรื่องปั้นแต่งขึ้นเพื่อกลบเกลื่อนความจริงว่า คนที่เขามีความสัมพันธ์ด้วยแท้จริงแล้วคือ ชาย คนอื่น (Salecl, 2020: 102)

กรณีตัวอย่างเหล่านี้แสดงให้เห็นว่า การเพิกเฉยมีบทบาทสำคัญต่อความสัมพันธ์ของมนุษย์และแฟนตาซี ซึ่งมีบทบาทต่อการรับรู้ความเป็นจริงของมนุษย์ ก็แทบไม่สิ้นคลอนเลยแม้มนุษย์คนนั้นจะค้นพบความจริงหรือข้อเท็จจริงใหม่ ๆ ที่ต่างจากที่เคยเชื่อ ในหลายกรณี การยอมรับความจริงไม่เพียงสะบั้นความสัมพันธ์ แต่ยังอาจทำให้ชับเจคต์พังทลาย การเพิกเฉยจึงน่าพึงปรารถนาว่าการยอมรับความเป็นจริงที่แสนเจ็บปวด ทว่าเอ็นจอยเมนต์ที่เกิดจากการเพิกเฉยนี้ก็ทำให้ชับเจคต์ติดอยู่ในความสัมพันธ์แบบเดิมที่อาจเป็นพิษ เหมือนการเลี้ยงไข้ และไม่ตะต้องที่ตัวปัญหาเลย

แบกและตั้ง: การเมืองเรื่องความไม่รู้และการเพิกเฉย

Salecl ชี้ให้เห็นว่า การเพิกเฉยต่อความจริงไม่ได้เกิดขึ้นแค่ในระดับปัจเจกหรือในความสัมพันธ์ระหว่างคนสองคน แต่ยังเป็นปรากฏการณ์ทางสังคมด้วย โดยเฉพาะการเพิกเฉยต่อข้อเท็จจริง แล้วเลือกเชื่อในสิ่งที่ตนเชื่อมั่นและยึดถือ ดังที่เราได้เห็นในช่วงการแพร่ระบาดของโควิด-19 ซึ่งแม้ผู้คนในสังคมเดียวกันจะรับข้อมูลข่าวสารชุดเดียวกัน แต่ความเชื่อและความคิดเห็นของมนุษย์แต่ละกลุ่มกลับแตกต่างกันมากราวกับว่าไม่ได้อยู่บนดาวเคราะห์ดวงเดียวกัน สำหรับ

Salecl แม้โควิด-19 จะเผยให้เห็นความไม่เป็นธรรมเชิงโครงสร้างมากเพียงไร เช่น การบริการสาธารณสุขที่ไม่ทั่วถึง การเปลี่ยนการรักษา ยา หรือวัคซีนให้เป็นสินค้าตามกลไกตลาด โดยไม่คำนึงถึงสิทธิรักษาพยาบาลขั้นพื้นฐาน แต่หลายสังคมกลับไม่เต็มใจที่จะยอมรับรู้ความเป็นจริงเหล่านี้ ผู้คนจำนวนมากไม่ตั้งคำถามต่อการบริหารที่ผิดพลาดของรัฐบาลและรัฐมนตรีสาธารณสุข แต่เลือกที่จะปักใจเชื่อคำกล่าวอ้างที่เลื่อนลอย ไร้หลักฐาน หรือไม่ก็หันไปเชื่อทฤษฎีสมคบคิด หรือเชื่อโซกลางและผีสาวเทวดาแทนหลักฐานเชิงประจักษ์ ซึ่งพลิกกลับไปกลับมารายวันในขณะนั้น ทั้งยังเต็มไปด้วยข่าวลวง (fake news) (Salecl, 2020: 149-154)

อันที่จริงไม่ใช่เรื่องแปลก Salecl (2020) อธิบายว่า นักมานุษยวิทยาตั้งแต่ Claude Lévi-Strauss เสนอมานานแล้วว่า แม้จะอยู่ในสังคมเดียวกัน แต่มนุษย์ก็มีการรับรู้ที่ต่างกัน (difference in perception) คนแต่ละกลุ่มในหมู่บ้านรับและรู้ความจริงไม่เหมือนกัน ขึ้นอยู่กับตำแหน่งแห่งที่ของเขา ความสัมพันธ์กับกลุ่มอื่น ตลอดจนความเป็นศูนย์กลางหรือชายขอบ ดังนั้นก็ไม่แปลกใจเลยที่ทุกวันนี้เราจะอาศัยอยู่ในโลกที่ผู้คนมีความแตกต่างหลายหลายทางความคิดเห็น ความเชื่อ และอุดมการณ์ทางการเมือง แม้จะอยู่อาศัยในเมืองเดียวกันก็ตาม เช่น ในสหรัฐอเมริกา ที่ผู้สนับสนุนพรรค Republican ก็มองสถานการณ์และปัญหาของประเทศต่างจากผู้สนับสนุนพรรค Democrat

Salecl (2020) เห็นว่า แม้โควิดจะเปิดโอกาสให้เราคิดใหม่อย่างถึงราก (radical rethinking) ว่า โครงสร้างทางสังคมและเศรษฐกิจปัจจุบันมีส่วนสร้างความไม่เป็นธรรม และส่งผลกระทบต่อสภาพแวดล้อมโลกมากเพียงใด แต่พวกผู้นำโลกก็ยินดีจะปฏิเสธเพื่อที่ทุกอย่างจะได้ดำเนินต่อไปตามปกติ เศรษฐกิจและระบบทุนนิยมจะยังคงดำเนินต่อไปได้อย่างน้อยก็ในระยะหนึ่งที่สำคัญ การปฏิเสธของเหล่าผู้นำยังรวมถึงการไม่ยอมรับความสำคัญของแรงงานหรือคนระดับล่าง ๆ จำนวนมากที่เป็นฟันเฟืองขับเคลื่อนเศรษฐกิจ ซึ่งสะท้อนผ่านมาตรการแก้ปัญหาที่ทิ้งแรงงานหลายภาคส่วนไว้เบื้องหลัง Salecl เรียกสิ่งที่เกิดขึ้นนี้ว่าเป็น การเพิกเฉยเชิงยุทธศาสตร์ (strategic ignorance)

Salecl เห็นว่า โซเชียลมีเดียทำให้เราเห็นปัญหาความสัมพันธ์ระหว่างซับซ้อนชัดเจนขึ้น โดยเฉพาะคำถามว่า เราเป็นวัตถุแห่งความปรารถนาแบบใดสำหรับคนอื่น ซับเจกต์มนุษย์แสวงหาบางสิ่งบางอย่าง เช่น การยอมรับ ความรัก ความนับถือ การเห็นพ้อง จากสังคมและจากคนอื่น ๆ ที่บางทีก็ไม่ได้รู้จักกัน เพื่อเติมเต็มความปรารถนาทั้งในระดับจิตสำนึกและจิตไร้สำนึก (Salecl, 2020: 110) ในแง่นี้ ซับเจกต์ที่ต้องการยอมรับและยึดโยงตัวเองกับวัตถุแห่งความปรารถนา ก็เสี่ยงการเพิกเฉยเชิงยุทธศาสตร์ไปไม่พ้น เราจึงเห็นกลุ่มผ้าสนับสนุนศิลปิน พรรคการเมือง หรือสถาบันใดสถาบันหนึ่ง เพิกเฉยต่อข้อเท็จจริงที่ทำให้สิ่งอันเป็นที่รักต่างพร้อย แล้วเลือกเชื่อหรือ ‘แบก’ สิ่งนั้นอย่างมีแพชชัน

ข้อมูลใหม่ ๆ จึงไม่ได้ช่วยลดการปฏิเสธ (denial) หลักฐานเชิงประจักษ์ เราจะไม่เข้าใจคนที่แบกเลย หากไม่พิจารณาจากมุมจิตวิเคราะห์ โดยเฉพาะเรื่องเอ็นจอยเมนต์ที่เกิดจากการเพิกเฉยความจริง หากเราเชื่อ Salecl แทบไม่มีซับซ้อนแต่ไหนจะหนีเอ็นจอยเมนต์นี้ได้ แม้กระทั่ง (หรือโดยเฉพาะ) ในระดับผู้นำประเทศ ย้อนกลับไปช่วงโควิด-19 อีกครั้ง Salecl ย้ำว่า ผู้นำหลายประเทศต่างก็ใช้กลยุทธ์ของการบอกปิด (disavowal) กล่าวคือ ในช่วงแรก ๆ พวกเขามักปฏิเสธการระบาดของโรค แต่ต่อมาเมื่อเริ่มมีคนล้มตายก็จะยอมรับว่ามีการระบาดของโรคโควิดจริง แต่ไม่ใช่โรคร้ายแรงหรือเป็นเพียง ‘ไข้หวัดกระเจอก’ เมื่อสถิติคนตายพุ่งสูงขึ้น พวกเขาก็จะให้ความเชื่อมั่นว่าได้เตรียมมาตรการรับมืออย่างเต็มที่แล้ว แต่หากสถานการณ์เกินควบคุม พวกเขาก็มีวิธีโทษสิ่งอื่น ๆ หรือคนอื่น ๆ อยู่เสมอ (Salecl, 2020)

มุกตลกของ Freud เรื่องกาต้มน้ำที่ถูกยืม สะท้อนให้เห็นตรรกะของการบอกปิดได้ดี คือ 1) ฉันไม่เคยยืมกาต้มน้ำจากเธอ 2) ฉันคืนกาต้มน้ำให้เธอแล้ว ในสภาพปกติสมบูรณ์ ไม่แตกหักเสียหาย 3) กาต้มน้ำมันพังอยู่แล้วตั้งแต่ตอนที่ฉันยืมมาจากเธอ (Žižek, 2008: 110) แต่ประเด็นสำคัญที่ถูกกละเลยในข้ออ้างทำนองนี้ก็คือข้อเท็จจริงที่ว่า ฉันคืนกาต้มน้ำที่พังแล้วให้เธอ

ลองพิจารณาเรื่องต่อไปนี้ ช่วงการเลือกตั้งปี 2566 แพทองธาร ชินวัตร ให้ความมั่นใจกับผู้สนับสนุนพรรคเพื่อไทยว่าจะไม่จับมือกับคนทำรัฐประหาร แต่หลังรู้ผลเลือกตั้ง พรรคเพื่อไทยซึ่งได้รับคะแนนเป็นอันดับสองก็ได้เป็นแกนนำจัดตั้งรัฐบาลร่วมกับพรรคที่เคยอยู่ฝ่ายตรงข้าม เพราะ ‘ความจำเป็น’ ในการรวมเสียงทั้ง สส. และ สว. ให้เพียงพอภายใต้กติกาการจัดตั้งรัฐบาลที่ผิดแปลกขณะนั้น วิวาทะระหว่างฝ่ายที่เห็นว่าพรรคเพื่อไทยตรึงยึดกับฝ่ายที่สนับสนุนพรรคเพื่อไทยจึงคุกรุ่นนับแต่นั้น แม้ในช่วงแรก กลุ่มผู้นำพรรคฯ จะไม่ได้กล่าวถึงเรื่องการกลับลำนี้ออกมาโดยตรง แต่ก็เกิดกลุ่ม ‘นางแบก’ ที่เข้าใจในข้อจำกัดของพรรคฯ และความจำเป็นในการจับมือกับกลุ่มอำนาจเก่า เพื่อเข้าไปมีอำนาจก่อนแล้วค่อยแก้กฎหมายเพื่อการเปลี่ยนผ่านไปสู่ประชาธิปไตยมากขึ้น ที่สำคัญก็เพื่อแก้ปัญหาปากท้องของคนไทยก่อน (The Isaan Record, 2024) จนเมื่อไม่นานมานี้ แพทองธารในฐานะนายกรัฐมนตรีก็ได้ให้สัมภาษณ์ว่า

“ใช่ ที่บอกว่าให้ดูหน้าของดิฉันไว้จะไม่จับมือกับคนทำรัฐประหาร แต่เป็นเรื่อง 2 ปีที่แล้ว และเผชิญคะแนนไม่ถึง ก็เลยต้องจับกันอยู่แล้ว และจับกันมาลึกพักแล้ว ทำไมคำถามนี้ดีเลย์จัง” (มติชนออนไลน์, 2568)

ไมใช่ว่านี่คือโครงเรื่องเดียวกันกับกาต้มน้ำหροกหรือ?

ส่งท้าย

จิตวิเคราะห์แสดงให้เห็นว่า การไม่รู้หรือการเพิกเฉยต่อความจริงนั้นช่างเย้ายวน เพราะช่วยให้ซับซ้อนสับสนต่อความสัมพันธ์หรือทวนทวนกับความเป็นจริงอันแสนเจ็บปวดได้ กล่าวอีกนัย

การยอมปิดตาข้างหนึ่งนั้นมอบเอ็นจอยเมนต์ให้ซับซ้อน ไม่ว่าจะเป็นความรักหรือการเมือง อย่างไรก็ตาม Salecl ก็เตือนเราว่า แม้จะมีบทบาทสำคัญในความสัมพันธ์ของมนุษย์ แต่การโอบรับความไม่รู้ หรือยอมปิดตาทั้ง ๆ ที่รู้ ก็ไม่ได้ทำให้ต้นตอของปัญหาคลี่คลายไป ทั้งยังรักษาโครงการทางการเมืองที่กดขี่และความสัมพันธ์ที่เป็นพิษให้สืบต่อไป

ถึงที่สุดแล้ว จิตวิเคราะห์ก็ชวนเราตั้งคำถามสำคัญว่า เมื่อเผชิญหน้ากับความเป็นจริงอันขม เราจะเมินหน้าหนีหรือกล้าจะเผชิญหน้ากับมันตรง ๆ และยิ่งชวนถกเถียงว่า แล้วในชีวิตประจำวัน ในความสัมพันธ์ ในความรัก หรือในทางการเมือง มีเรื่องอะไรบ้างที่เราเลือกที่จะไม่รู้?

ผู้เขียน

ปิยนันท์ จินา นักวิจัย

ฝ่ายวิจัยและส่งเสริมวิชาการ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน)

เอกสารอ้างอิง

- มติชนออนไลน์. (2568). นายกษ ยัน ไม่ปรับกรม. รับทุกความเห็นไปคิดก่อนตักผลึก ลั่น อย่ายึดติด ชอบทำงานเป็นทีมไม่ต้องสู้กัน. สืบค้นเมื่อ 23 เมษายน 2568, https://www.matichon.co.th/politics/news_5148281.
- The Isaan Record. (2024). นางแบกศึกษา คู่กับ ต้าร์ คบเพลิง – พงศธร กันทวงศ์ สำนวณแนวคิดนางแบกในการเมืองไทย. สืบค้นเมื่อ 23 เมษายน 2568, <https://theisaanrecord.co/2024/08/30/mrs-back-study/>.
- Gershon, I. (2011). Un-Friend My Heart: Facebook, Promiscuity, and Heartbreak in a Neoliberal Age. *Anthropological Quarterly*, 84 (4), 865-894.
- Salecl, R. (2020). *A Passion for Ignorance: What We Choose Not to Know and Why*. Princeton: Princeton University Press.
- Žižek, S. (2007). *How to Read Lacan*. New York: W.W. Norton & Company.
- Žižek, S. (2008). *Violence: Six Sideways Reflections*. New York: Picador.